

Ugyanide sorozható, hasonlóképen magyarázható egynéhány igekötős ige, amelyeket mostanában sokat kifogásolnak, nem is ok nélkül, mert az igekötőre semmi szükség ninesen. Ilyen a *kíhangsúlyoz* = hangsúlyoz \times kiemel, *beigazol* = igazol \times bebizonyít, és más hasonlók. Nagyrészüket azonban még így sem lehet megmagyarázni. Némelyeket bizonyára az a törekvés szült, hogy a már túlságosan elkoptatott és ezért erejevesztett igének újabb nyomatékot adjanak, mások egyszerűen a hiányos nyelvtudásnak vagy fordításnak következményei.

Ezeken az igéken kívül a felsorolt példák (egy-két kivételt nem számítva) egyszer olvasott vagy egyszer hallott alakok. Nem a szükség váltotta ki őket, sem az új jelentésárnyalatra való törekvés (egy-két ritka kivételt itt sem véve számításba, mint pl. a *rohángál* esetében), hanem — a többféle lehetséges okot egybefoglalva — a véletlen. Talán csak Kosztolányinak egyik szókeverése, az évelgő (évelgünk) kivétel. Ezt valószínűleg szándékosan csinálta az író, de az *évődő* és *enyelgő* mellett ennek sincsen sok jövője. Ámbár, ki tudja?! A szavak sorsát igazán nehéz megjósolni. Lám, a Kazinczy-féle nyelvújítás is sok száz jó (szabályos) szót alkotott, közüle sok nem kellett senkinek, ellenben sok más szabálytalanul képzett elterjedt és használatban van ma is. Ez megisméltódnék bármely képződménnyel. Nem kell hozzá más, csak vegye tollára valamely jeles író, vegye szájára egy kiváló szónok, színész, vagy kezdje el használni a napisajtó (ma ez a legbiztosabb terjesztő), és bámulatos gyorsasággal bejárja az országot. Az emberek általában szívesen kapnak minden, ami új és különös.

A határozott névelő elhagyása.

Talán egyetlen nyelvhelyességi kérdéstről sem esett annyi szó, mint mindkét rendbéli névelőknek (a határozottnak és a határozatlannak) használatáról. Igaz, hogy alig van olyan hiba, melyet gyakrabban követnének el, mint éppen a névelők fölösleges alkalmazása vagy indokolatlan elhagyása.

Mostanában az elhagyás vált erősen divatossá. A *Magyarosan* utolsó számában *Nemes Zoltán* tette szóvá ezt a régi, de újabban mind jobban terjedő vétséget (Terjed a névelők elhagyása, X:1941. 79—80.), de még sokszor lesz szükség hasonló fölszólalásokra, míg valamelyes foganatja lesz, ha ugyan lesz, ha nem a nyelvőrök fogják hamarabb megúnni a hiábavaló hareót. Ez is könnyen bekövetkezhetik, ha egy-két buzgó védelmezője akad minden nyelvi újításnak, aki fejlődést, gazdagodást lát minden változásban, és fölfogását úgy véli legeredményesebben szolgálmi, ha tárgyi érvek mellett (vagy éppen helyett) gúnnyal támad a más véleményen lévőkre. Akkor aztán elmegy az

ember kedve „a kákán is csomót kereséstől“. Hiszen a névelő elhagyását is lehet védeni azzal, hogy tömörebbé válik a kifejezés, meg azzal, hogy a régi magyar nyelvnek nem is volt névelője.

Ilyenféle föliratok bosszantják az ember szemét lépten-nyomon: MAGYAR-OLASZ BANK FIÓKJA, ERDÉLYI MAGYAR-OLASZ ASVANY-OLAJIPAR R.-T. KOLOZSVÁRI KÖRZETÉNEK BIZOMÁNYOSA, NEMZETI ÖNÁLLÓSÍTÁSI ALAPBÓL NYILT ÜZLET, és hasonlók. Mindenünnen *hiányzik a határozott névelő* (Helyesen: A Magyar-Olasz Bank fiókja stb.). De nemesak kereskedelmi és ipari vállalatok fölirataiban találkozunk ezzel a hibával, hanem hivatalokéban, intézményekében is, sőt tudományos intézetek is elkövetik nemesak az utcának szánt fölirataikban, hanem kiadványaikon is. Nem akarok érzékenységeket bántani, azért elhagyom a közeli példákat, de egy-két távolabbit kénytelen vagyok felsorolni a hiba szemléltetése céljából: M. KIR. ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEM PEDAGÓGIAI INTÉZETE, DEBRECENI EGYETEM MAGYAR NÉPNYELVKUTATÓ INTÉZETE, ANGYAL SZEMINÁRIUM KIADVANYAI.

Igazán szaporíthatnám a sort akár egy egész lapon át, mindazonáltal csak még kettőt-hármat iktatok ide a más természetűek közül: MALOMÁROKBA SZEMETET BEDOBNI TILOS, FÜRE LÉPNI TILOS, FELJÁRAT: UDVARI LÉPCSŐN JOBBRA. Helyes volna a fogalmazás, ha azt akarnók mondani, hogy egyetlen malomárokba sem szabad szemetet dobni; ha azt akarnók tudtul adni, hogy sehol sem szabad a füre rálépni. Mai nyelvérzékünk és a mai nyelvhasználat szerint (a kettő természetesen szorosan összefügg) mindenütt szükség van a névelőre. Nem is hiszem, hogy a föliratok készítői ezt ne tudnák, vagy hogy a készítőkre, a címfestőkre bíznák a szöveg megfogalmazását. Inkább azt gondolom, az a törekvés csábítja őket a hiba elkövetésére, hogy a főcímet változatlanul megtartsák (az első csoportbéli példákra gondolok), fontosabbnak vélik, hogy ne toldják meg egy eredetileg hozzá nem tartozó névelővel. Talán azt is hiszik, hogy a névelő hozzáadása volna nagyobb vétség.

Ha a főcímet mindenáron változatlanul meg akarnók tartani, néha úgy segíthetünk magunkon, hogy az alcímet nem viszonyítanók a főcímhöz, pl. így

M. KIR. FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGI HIVATAL

Ezt azonban nem lehet minden esetben megtenni, de a főcím tiszta képe föliratokban, könyvcímekben megmarad akkor is, ha a névelőt külön sorba írjuk, ilyenformán

AZ
ORSZÁGOS MAGYAR KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLET
HIVATALOS LAPJA

Nem vagyok nagy barátja annak, hogy nyelvhelyességi kérdésekben is hivatalok döntsenek, mégis jó volna, ha az illetékesek valamiképen módot találnának arra, hogy a föliratok kifogástalanok legyenek, a hibásak kijavítottassanak, mert ha a hibát sokszor látjuk, gyakran olvassuk, lassanként megszokjuk és alkalomadtán magunk is elkövetjük. A kevésbé iskolázott ember pedig éppen követésre méltó mintának fogja tekinteni. Az utcán unos-untalan szemünkbe ötlő felirat ne legyen a hiba terjesztője.

A -da, -de képző újraéledése.

A nyelvújítás törvénytelen alkotásai közül legtöbbet azokat kifogásolták és támadták az ellenfelek, amelyeket a buzgón „szószaporító“ újítók koholt képzőkkel alkottak, az *-ár, -ér; -da, -de; -nok, -nek, -nök; -onc, -enc, -önc* és hasonló képzősöket. Ezek közül némelyiknek védelmezője, igazolója támadt idők folyamán a nyelvészek között, másoknak is meg kellett bocsátanunk, mert szükség volt rájuk és elterjedtek; nehéz, talán éppen lehetetlen lett volna újjal, jobbal pótolni őket. Ilyen megtört teremtmények elég sokan vannak a *-da, -de* köpzősök között (eukrászda, dalárda, iroda, járda, mosóda, nyomda, óvoda, szálloda, tőzsde, uszoda, varroda, zárda, hogy csak a legismertebbeket soroljam föl), de ki gondolta volna, hogy ebben a semmiből teremtett képzőben annyi támadás, oly sok csapás után akkora életerő van, hogy még ma is szaporodni tud. Azt hihette az ember, hogy ma, amikor akkora figyelem fordul a nyelv felé és akkora aggodalommal kísérik minden lépését, amikor oly sokan és jól ismerik a magyar nyelv szóalkotó szabályait, hogy ma — mondom — már nem lehet senkinek büntetlenül vétenie a képzés törvényei ellen. Pedig igazában előre lehetett volna látni, hogy a sok megtört példa követésre, utánzásra fog csábítani, és valóban az analogia erősebbnek bizonyult a tudásnál és fölvilágosításnál.

Pedig, hogy a harc nem egészen hiábavaló és reménytelen, bizonyítja az, hogy egynéhány ilyen szavunk nem terjedt el vagy elpusztult, mások is kihálóban vannak (mint pl. csillagda, képezde, tanoda, tébołyda, zenede). Mégis Kolozsvár utcáin is találunk újabb vagy fölújított képzéseket, holott azt hittük, hogy az idegen uralom alatt (amikor a magyar nyelv az utcáról száműzve volt), végkép megsemmisültek. Újra van (kávé-)pörköldé, (dohány-)áruda, (üveg-)csiszolda, kifözde (Magyar Kifözde), étkezde (Erdélyi Étkezde), sőt már nekünk is van, nemesak a fővárosnak, böngészde-nk. Ennek a mintájára egy élclapunk megalkotta a tallózda szót is, igaz, hogy tréfából, de hamar komoly név lehet belőle, csak a lapnak kellene nagyobb olvasóközönséget szereznie.

Mindjárt a hazatérés után láttam a *műtömdé* szót is; el kellett olvasnom az alája írt szöveget is (hogy szakított, égetett, molyette sebeket orvo-